

Itsenäinen raportointimekanismi

Toimintaohjelman arviointi:
Suomi 2023–2027

Open
Government
Partnership

Independent
Reporting
Mechanism

Sisältö

Osio I: Katsaus toimintaohjelmaan 2023–2027	3
Osio II: Lupaavat sitoumukset Suomen toimintaohjelmassa 2023–2027	5
Osio III. Metodologia ja IRM:n mittarit	15
Liite 1. Sitoumukset sitoumusdatan mukaan	18
Liite 2: Toimintaohjelman yhteisluominen	19

Osio I: Katsaus toimintaohjelmaan 2023–2027

Suomen viides avoimen hallinnon toimintaohjelma jatkaa tiettyjen painotusalueiden, kuten kansalaisten osallisuuden, julkisen palvelun koulutuksen sekä avoimen datan parissa. Sitoumuksilla haetaan pääasiallisesti asteittaisia parannuksia hallituksen käytäntöihin. Kansalliset dialogit, jotka Suomi aloitti edellisessä toimintaohjelmassa, voivat tuottaa lupaavia tuloksia, mikäli hallitus synnyttää vakaita mekanismeja dialogin hyödyntämiseksi päätöksentekoprosesseissa. Toimintaohjelma voi myös parantaa tietojen saatavuutta, jos valtionlaitoksissa saavutetaan laaja yhteisymmärrys avoimen datan julkaisemisesta hätätilanteissa.

Suomen viides toimintaohjelma sisältää kolme laajaa teemaa. Jokainen teema sisältää kaksi sitoumusta, joista osa keskittyy yhteen politiikka-alaan ja osa yhdistää useamman aihealueen. Toimintaohjelmalla pyritään edistämään kansalaisten osallisuusmahdollisuuksia, viranomaisten tietämystä ja taitoja avoimeen hallintoon liittyen, monialaista yhteistyötä, avoimen datan saatavuutta, eettisen tekoälyn käyttöä sekä avoimen hallinnon parhaiden käytäntöjen jakamista Suomessa ja sen ulkopuolella.

Valtaosassa politiikka-aloista työtä jatketaan edellisistä toimintaohjelmista. Joissakin on kuitenkin mukana uusia elementtejä. Esimerkiksi sitoumuksessa 2.1 esitellään kamppailu misinformaation ja disinformaation levittämistä vastaan uutena alueena. Viides toimintaohjelma myös palaa kysymykseen nuorten osallisuudesta, jota käsiteltiin toisessa toimintaohjelmassa. Tällä kertaa hallinto lupaa soveltaa OECD:n suosituksia nuorten osallisuuden lisäämiseksi sekä luottamuksen kasvattamiseksi hallintoa kohtaan. Useat sitoumukset myös vaalivat avoimen hallinnon edistämistä hyvinvointialueilla, jotka ovat uusi, alkuvuodesta 2023 käyttöön otettua hallinnollinen taso.

Valtiovarainministeriö toteutti inklusiivisen, osallistavan ja laaja-alaisen yhteisluomisen prosessin, joka kesti yli yhdeksän kuukautta. Sitoumuksissa hyödynnettiin useamman kansalaisjärjestön sekä valtionlaitosten näkemyksiä, joita kerättiin esimerkiksi Kansalaisjärjestöakatemia-tapahtumissa, kokoontumisissa eri puolilla Suomea, verkkokyselyissä sekä Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman sidosryhmäfoorumissa. Kansalaisyhteiskunnan sidosryhmät ovat yleisesti ottaen tyytyväisiä valittuihin painotusalueisiin¹ sekä tapaan, jolla hallinto on ottanut kansalaisjärjestöjen panoksen huomioon.² Heidän mukaansa hallinto voisi kuitenkin käyttää yksinkertaisempaa ja ytimekkäämpää kieltä pyytäessään kansalaisjärjestöiltä panosta, erityisesti kun on kyseessä aliedustetut ryhmät, joilla ei ole tietämystä Avoimen hallinnon kumppanuusohjelmasta.³

YHTEENVETO

Osallistuminen alkanut: 2013
Arvioinnin alainen toimintaohjelma: 2023–2027
Sitoumusten määrä: 6

Yhteenveto sitoumuksista:

Sitoumukset, joissa avoimen hallinnon näkökulma: 6 (100 %)
Sitoumukset, joilla suuret edellytykset tuloksille: 0
Lupaavia sitoumuksia: 2

Politiikka-alat:

Jatkettu edellisistä toimintaohjelmista:

- Kansalaisten osallisuus
- Virkamiesten kyvykkyyksien vahvistaminen
- Selkokieli
- Avoin data & eettinen tekoäly

Uutta tässä toimintaohjelmassa:

- Taistelu tahatonta ja tahallista väärää tietoa (misinformaatiota ja disinformaatiota) vastaan

Noudattaa Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman minimivaatimuksia yhteisluomiselle: Kyllä

Hallinto päätti pitää toimintaohjelman sitoumusten määrän alhaisena.⁴ Tämä voisi auttaa hallintoa keskittymään tärkeisiin kehitysaskeliin valikoiduilla alueilla. Sitoumusten suunnittelulla pyritään kuitenkin ensisijaisesti jatkamaan tai kohtuullisesti laajentamaan säännöllisiä aktiviteetteja päivittäisellä tasolla (jotka on usein aloitettu edellisissä toimintaohjelmissa) ilman selkeää näkemystä siitä, miten kukin sitoumus voi johtaa laadulliseen muutokseen hallinnon avoimuudessa. Koska toimintaohjelman pituudeksi on asetettu neljä vuotta, Suomen täytyy aikatauluttaa päivitysjakso kahden vuoden kohdalle. Itsenäinen raportointimekanismi (IRM) suosittelee valtiovarainministeriötä hyödyntämään päivityksen aikana avoimen hallinnon työryhmän sekä uuden Avoin demokratia -verkoston kollektiivista asiantuntijuutta kasvattaakseen sitoumusten kunnianhimoisuutta ja kehittääkseen mitattavia tulostittareita työn etenemisen tarkasteluun.

Toimintaohjelman mahdollisia tuloksia rajoittavat myös joidenkin aktiviteettien sisäinen painotus julkiseen hallintoon sekä julkisen puolen aktiviteettien puute. Näitä aktiviteetteja on esimerkiksi sitoumuksessa 3.1 (Avoimen hallinnon hyvien käytäntöjen jakamisen tehostaminen) ja sitoumuksessa 2.1 (Misinformaation ja disinformaation levittämisen ehkäiseminen). Hallinto voisi harkita palautejärjestelmän ja seurantamekanismien luomista kansalaisille toteuttaessaan näitä sitoumuksia. Esimerkiksi valtiovarainministeriö voisi jakaa kansalaisille parhaita käytäntöjä, joita vasten kansalaiset voisivat mitata hallinnon käytäntöjä. Hallinto voisi myös osallistaa kansalaisyhteiskuntaa keskusteluihin avoimen datan saatavuuden parantamisesta ja kehittää kansalaisille ja asiantuntijoille mekanismeja, joilla seurata, miten valtionlaitokset noudattavat tekoälyn eettistä ohjeistusta.

Tämä arviointi painottaa kahta sitoumusta, joilla voi parantaa hallinnon avoimutta, mikäli hallinto kehittää mekanismeja syvällisemmän institutionaalisen muutoksen edistämiseksi näillä alueilla. Ensimmäiseksi sitoumus 1.1 voisi vahvistaa Kansallisten dialogien – jotka käynnistettiin yleispoliittisen päätöksenteon hyödyntämiseen keskittyvän neljännen toimintaohjelman aikana – vaikutusta. Toiseksi sitoumus 2.1 voisi parantaa julkisen tiedon saatavuutta hätätilanteissa. Hallitus kamppaili poliittisten päätösten taustalla toimivien tietojen julkaisemisessa COVID-19-pandemian aikana, joten tämän sitoumuksen avulla pyritään kehittämään yhteisymmärrys julkisessa hallinnossa siitä, mitkä ovat hyviä käytäntöjä datan julkaisemisessa hätätilanteissa. Jotta sitoumuksella olisi enemmän vaikutusta, IRM kehottaa hallintoa seuraamaan järjestelmällisesti, miten valtionlaitokset noudattavat parhaita käytäntöjä.

¹ Open Knowledge Finland, lausunto avoimen hallinnon viidennestä toimintaohjelmasta, 23. elokuuta 2023, <https://www.okf.fi/fi/2023/11/23/lausunto-avoimen-hallinnon-v-toimintaohjelma/>

² Riitta Kittilä (Suomen sosiaali ja terveys ry, SOSTE), Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (KANE) sekä avoimen hallinnon työryhmän jäsen, haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.

³ Riitta Kittilä (SOSTE), haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.

⁴ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö, OGP:n yhteyshenkilö), yhteydenpito IRM:n kanssa, 19. joulukuuta 2023.

Osio II: Lupaavat sitoumukset Suomen toimintaohjelmassa 2023–2027

Seuraavassa arvioinnissa tarkastellaan kahta sitoumusta, joilla on IRM:n näkemyksen mukaan edellytykset lupaavimmille tuloksille. Lupaavat sitoumukset koskettavat politiikka-aloja, jotka ovat tärkeitä sidosryhmille tai valtakunnallisesti. Niiden on oltava todennettavissa ja sisällettävä avoimen hallinnon kannalta olennainen näkökulma sekä vaatimattomat tai huomattavat edellytykset tuloksille. Arvioinnissa on myös analyysi haasteista, mahdollisuuksista ja suosituksista, joka edistää toimintaohjelman sisäistämistä ja toteuttamista.

Taulukko 1. Lupaavat sitoumukset

Lupaavat sitoumukset
Sitoumus 1.1: Tällä sitoumuksella pyritään laajentamaan Suomen Kansallisia dialogeja sitouttamalla uusia kohderyhmiä, kasvattamalla dialogin järjestäjien ja osallistujien monimuotoisuutta sekä edistämällä dialogien hyödyntämistä päätöksentekoprosesseissa.
Sitoumus 2.1: Tämä sitoumus kattaa avoimen datan saatavuuden parantamisen hätätilanteissa ja kuntien ja uusien hyvinvointipalvelualueiden hankintatietojen avaamisen.

Sitoumus 1.1 Osallisuuden, yhteisymmärryksen ja näyttöön perustuvan päätöksenteon vahvistaminen dialogien avulla (valtiovarainministeriö)

Yksityiskohtainen kuvaus sitoumuksesta on luettavissa toimintaohjelman sitoumus 1.1 -kohdasta [täältä](#).

Konteksti ja tavoitteet:

COVID-19-pandemian aikana hallinto lanseerasi Poikkeusajan dialogit -keskustelusarjan sekä verkossa että kasvotusten, jonka avulla kansalaisen pääsivät jakamaan kokemuksiaan ja huolenaiheitaan pandemian aikana.⁵ Avoimen hallinnon strategia, jonka Suomi omaksui neljännen toimintaohjelmansa aikana (2019-2023), painotti yhteiskunnallista dialogia yhtenä avaintavoitteena Suomen työssä avoimen hallinnon eteen. Väliarvioinnissa hallinto totesi tarpeelliseksi sisällyttää tämän uuden painotusalueen toimintaohjelmaan⁶ ja esitteli uuden sitoumuksen kehittääkseen dialogia kansalaisten kanssa säännöllisenä tapana edistää kansalaisten osallisuutta.⁷

Tällä uudella kansalaisosallisuuden muodolla tavoitellaan vahvempaa luottamusta yhteiskuntaa kohtaan, kun kansalaisille annetaan mahdollisuus tavata ihmisiä eri sektoreilta ja keskustella heille tärkeistä aiheista.⁸ Vaikka Suomen hallitus nauttii suurta luottamusta OECD:n keskiarvoa tarkasteltaessa, luottamus hallitusta kohtaan on laskenut viime vuosien aikana (76 prosentista vuonna 2007 61 prosenttiin vuonna 2021⁹).¹⁰ Asiantuntijat pitivät Poikkeusajan dialogeja menestyksenä, ja OECD suosittelee hallitukselle tämän tyyppisten dialogien jatkamista, jotta hallinto voisi parantaa vuorovaikutustaan haavoittuvaisten ja vaikeammin tavoitettavissa olevien yhteiskunnallisten ryhmien kanssa.¹¹

Neljännen toimintaohjelman aikana valtiovarainministeriö kehitti Kansallisten dialogien mallin Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran, Erätauko-säätiön ja DialogiAkatemian tuella.

Kansallisten dialogien järjestäjät käyttävät pääasiallisesti Erätauko-menetelmää¹² keskusteluiden fasilitoimisessa pienten ryhmien välillä. Keskustelut järjestetään verkossa tai kasvatusten eri sijainneissa, ja niissä jaetaan näkemyksiä ennalta määritellystä yhteiskunnallisesti merkittävästä aiheesta. Hallinto ja kansalaisyhteiskunta rakensivat dialogien järjestäjistä verkoston, joka koostui julkisista, yksityisistä ja voittoa tavoittelemattomista toimijoista ja loi hallintorakenteen tulevien dialogien koordinoimiselle. Toimintaa ohjaavaan ydinryhmään kuuluu julkisen sektorin järjestöjä (pääministerin kanslia ja Tuusulan kunta), julkinen ajatushautomo (Sitra), lastensuojeluyhdistys ja yksityinen konsulttifirma (DialogiAkatemia). Ydinryhmä koordinoi aiheiden valikoimista dialogien osallistujien näkemysten perusteella ja järjestää dialogien fasilitoijille tausta- ja perehdytysmateriaaleja sekä koulutuksia.¹³ Dialogien järjestäjät jakavat muistiinpanoja ydinryhmälle, ja ydinryhmä osallistaa tutkijat tuottamaan yhteenvedon jokaisesta dialogikierroksesta muistiinpanojen perusteella.¹⁴ Ydinryhmä julkaisee kaikki yhteenvedot keskitetyllä verkkosivustolla.¹⁵

Ydinryhmä koordinoi Demokratian puolustusdialogit -sarjan keväällä 2022 edistääkseen keskustelua demokraattisten yhteiskuntien suojelemisesta Venäjän käynnistettyä täysimittaisen hyökkäyksen Ukrainaan.¹⁶ Tämän jälkeen sisäministeriö pilotoi Kansallisten dialogien mallin maahanmuuttoon liittyvien aiheiden keskusteluihin syksyllä 2022.¹⁷ Ensimmäiset kansallisen tason dialogit, joihin sovellettiin uutta mallia, pidettiin keväällä 2023. Niissä painotettiin kansalaisten tapoja käsitellä epävarmuutta ja jatkuvia kriisejä. Vuonna 2022 ja 2023 eri puolella Suomea järjestettiin noin 230 tapahtumaa, joihin osallistui lähes 2 000 osallistujaa ennen viidennen toimintaohjelman aloittamista.¹⁸ Lisäksi dialogimallia hyödynnettiin muissakin tapahtumissa, kuten valtakunnallisissa kansalaisjärjestöakatemoissa (neljännen toimintaohjelman sitoumus 1).

Edellytykset tuloksille: Vaatimattomat

Viidennessä toimintaohjelmassa on kaksi päätavoitetta: 1) uusien sidosryhmien sitouttaminen ja dialogien järjestäjien ja osallistujien monimuotoisuuden kasvattaminen sekä 2) dialoogeista saatujen näkemysten hyödyntäminen päätöksentekoprosesseissa. Hallinto on jo tehnyt toimenpiteitä monimuotoisempien ryhmien sitouttamiseksi. Monet marginalisoitujen ja haavoittuvaisten ryhmien kanssa työskentelevät organisaatiot ovat jo järjestäneet dialogitapahtumia, joissa esimerkiksi lapset ja nuoret, maahanmuuttajat, romanit ja näkövammaiset ovat edustettuina.¹⁹ Ydinryhmä pyrkii kasvattamaan monimuotoisuutta kartoittamalla, mitä ryhmiltä puuttuu keskusteluissa ja kutsumalla näitä järjestämään dialoogeja.²⁰

Tavoite dialogien tulosten sisällyttämisestä päätöksentekoon vaikuttaa olevan haastavampi. Sidosryhmäfoorumien kansalaisedustajan Riitta Kittilän mukaan kansalaisjärjestöt toivoisivat, että dialogien tuloksia sovellettaisiin enemmän käytäntöön ja politiikkaan.²¹ Sisäministeriön maahanmuuttodialogeihin osallistuneet kansalaiset myös ilmaisivat odottavansa, että viranomaiset pureutuvat dialoogeissa nostettuja aiheisiin tehokkaasti.²² Toistaiseksi hallinto ei ole järjestelmällisesti mitannut, kuinka laajasti viranomaiset ovat hyödyntäneet työssään dialoogeissa saatuja näkemyksiä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Valtiovarainministeriössä työskentelevän Katju Holkerin mukaan politiikkaraporteissa harvoin viitataan dialogeihin erikseen.²³ Kansalaisjärjestöissä tunnutaan uskovan, että vaikka dialogit ovat viehättävä ja kiinnostava ajatus, niillä on vähemmän vaikutusta päätöksentekoon kuin kansalaisjärjestövaikuttamisen ja hallitustyöskentelyn kaltaisilla perinteisillä menetelmillä.²⁴

Dialogeilla pyritään kuitenkin täydentämään näitä perinteisiä menetelmiä niiden korvaamisen sijaan.

Hallinto aikoo kannustaa viranomaisia eri hallinnon tasoilla viestimään julkisesta päätöksenteosta dialogien avulla. Yksi alue, jossa valtiovarainministeriö ennakoii dialogeja käytettävän enemmän, on strateginen tulevaisuuden ennakointi. Suurin osa ministeriöistä julkaisee tulevaisuusselontekoja ajoittain, ja kaikki hallitukset esittävät tulevaisuusselonteon eduskunnalle kerran virkakautensa aikana. Vaikka hallitus ei ole määritellyt tiettyä tavoitetta sille, missä määrin dialogien tuloksien odotetaan olevan mukana tulevaisuusselonteissa, valtiovarainministeriö odottaa enemmän suoria viittauksia dialogeihin vastaavissa raporteissa tulevaisuudessa.²⁵

Sitoumuksessa ennakoidaan, että dialogien tulosten hyödyntäminen laaja-alaisemmin edellyttää, että dialogeista luodaan lyhyemmät temaattiset yhteenvedot ja tulokset välitetään valtion virastoihin, kunnille ja uusille hyvinvointialueiden lääneille. Hallinto aikoo esittää tulokset meneillään olevasta dialogista, jossa keskitytään kuntien rooliin yhteiskunnallisessa hyvinvoinnissa, seuraavassa julkisen sektorin johtamistapahtumassa helmikuussa 2024. Tapahtuma tuo yhteen avainjohtajia paikallisista, alueellisista sekä valtakunnallisista hallintoelimistä.²⁶ Lisäksi ydinryhmä työskentelee sen eteen, että useampi kunta liittyisi säännöllisten dialogien järjestäjien verkostoon. On kohtuullista uskoa, että näillä toimenpiteillä kasvatetaan viranomaisten kiinnostusta hyödyntää dialogien tuloksia työssään.

Osallistujien monimuotoisuuteen ja tulosten hyödyntämiseen liittyvien tavoitteiden lisäksi valtiovarainministeriö ja ydinryhmä pyrkivät siihen, että dialogeihin osallistuminen on kansalaisille merkityksellinen kokemus riippumatta siitä, miten dialogit lopulta vaikuttavat päätöksentekoon.²⁷ Osallistumisen oletettu arvo ja subjektiivinen tunne siitä, että tulee kuulluksi on tärkeä vaikuttavuuden osa-alue, sillä dialogeilla pyritään kasvattamaan kansalaisten luottamusta hallintoa ja muita kansalaisia kohtaan. Vaikka on epäsuoraa näyttöä siitä, että dialogeihin osallistuminen on lisännyt osallistujien luottamusta toisiaan kohtaan,²⁸ dialogien vaikutuksia julkisiin toimijoihin kohdistuvaan luottamukseen ei ole tähän mennessä tutkittu järjestelmällisesti.

Sitoumus voisi johtaa suurempaan monimuotoisuuteen dialogien järjestäjien ja osallistujien keskuudessa sekä suurempaan dialogien tulosten hyödyntämiseen päätöksenteossa. Neljännessä toimintaohjelmassa määritellystä takarajasta johtuen tällä sitoumuksella olisi kuitenkin mullistavien vaikutusten sijaan vaatimattomat vaikutukset päätöksenteon tuloksiin, marginalisoitujen ja haavoittuvaisten ryhmien osallistumiseen sekä luottamukseen julkisia toimijoita kohtaan.

Mahdollisuudet, haasteet ja suositukset toteuttamisen aikana

Selkeiden tavoitteiden puutteesta huolimatta sidosryhmäfoorumi on jo määritellyt useita mittareita tämän sitoumuksen tulosten seuraamiseksi. Näihin kuuluvat dialogien laajentaminen niiden yhteiskunnallisen tavoitavuuden, järjestäjien ja osallistujien suhteen; dialogien julkisen kuvan parantaminen; dialogisten taitojen parantaminen; dialogien tulosten hyödyllisyyteen liittyvien näkemysten ja tulosten todellisen käytön parantaminen päätöksenteossa ja tulevaisuuden ennakoinnissa.²⁹ Hallinto ja sidosryhmäfoorumi voisivat hahmotella kunnianhimoisia ja mitattavia tavoitteita, joiden avulla mitataan työn edistymistä ja realisoidaan sitoumuksen mahdollisuudet. Yksi dialogien tavoitteista oli kasvattaa luottamusta julkisia

toimijoita kohtaan, joten hallinto voisi myös tutkia, miten dialogeihin osallistuminen vaikuttaa kansalaisten luottamukseen valtiollisia ja demokraattisia instituutioita kohtaan. Toimintaa edistävä ydinryhmä voisi mitata työn edistymistä:

- seuraamalla järjestelmällisesti viittauksia dialogeihin politiikka-asiakirjoissa, väittelylitteroinneissa, poliittisissa lausunnoissa jne. ja julkaisemalla tulokset keskitetyllä verkkosivustolla;
- kehittämällä metodologian, jonka avulla arvioidaan yksilöllisiä kokemuksia dialogeihin osallistumisesta ja osallistumisen vaikutuksista luottamukseen valtionlaitoksia ja demokraattisia instituutioita kohtaan (esim. kyselyt jokaisen tapahtuman jälkeen, kvalitatiiviset haastattelut osallistujajoukon kanssa jne.).

Jos hallinto voi osoittaa dialogien tulosten hyödyntämisen päätöksenteossa käytännön tasolla, tämä voisi kasvattaa kansalaisten halua osallistua dialogeihin ja lisätä heidän luottamustaan hallintoa kohtaan. Tulosten laajempi käyttö edellyttää erityisesti paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten viranomaisten tukea, mikä on myös yksi tämän sitoumuksen suurimmista haasteista. On erityisen tärkeää sitouttaa kunnat, sillä tämä hallinnollinen taso työskentelee usein kansalaisten ajankohtaisten huolenaiheiden parissa ja tällä tasolla on helpointa osoittaa yhteys julkisen osallistumisen ja poliittisten tulosten välillä. Tuen saamista helpottaisi paikallisten ja alueellisten viranomaisten ottaminen mukaan dialogiprosessiin alusta alkaen – toisin sanoen kuntia tulisi rekrytoida aktiivisesti Kansallisten dialogien järjestäjiksi (mitä jo tehdäänkin), ottaa mukaan dialogien aiheiden hahmottamiseen ja antaa niille neuvoja ja työkaluja paikallisesti tärkeiden dialogien toteuttamiseen. Toimintaa edistävä ydinryhmä voisi myös pyytää säännöllisesti palautetta viranomaisilta ja säätää dialogien formaattia varmistaakseen tulosten tehokkaan hyödyntämisen päätöksenteossa.

Lisätoimia sitoumuksen vaikutusten vahvistamiseksi:

- Toimintaohjelmassa todetaan, että Kansalliset dialogit integroidaan uuteen Avoin demokratia -verkostoon (sitoumus 3.2), joka koostuu sadoista avoimen hallinnon eteen työskentelevistä virkamiehistä, kansalaisjärjestöistä ja muista sidosryhmistä. Hallinto toivoo verkoston kehittävänsä oman toimeksiantonsa sen sijaan, että se asettaa verkostolle tehtäviä ylhäältä alaspäin.³⁰ Hallinto voisi kuitenkin käynnistää verkoston sisällä keskusteluita verkoston roolista ja siitä, miten siihen kuuluvat organisaatiot voisivat osallistua kansallisten dialogien toteuttamiseen, edistää kansalaisten osallisuutta dialogiperusteisesti ja helpottaa keskusteluiden tulosten hyödyntämistä julkisessa päätöksenteossa ja koulutuksessa.
- Dialogeja koskevat yhteenvedot ja julkaisut voivat toimia arvokkaina koulutusmateriaaleina, joita voi muokata eri tarkoituksiin aina yhteiskuntaopin tunneista virkamieskoulutukseen. sitoumus 1.2 sisältää myös Demokratian puolustusdialogeihin perustuvan käsikirjan, jota jo tuotetaan virkamiesten käyttöön. Samalla kansalaisjärjestöt ovat suositelleet, että dialogiyhteenvedot muunnetaan järjestelmällisemmiksi ja opettavaisemmiksi kuvauksiksi keskustelunaiheista niin, että kansalaisten mielipiteet aiheista sisältävät myös olennaiset faktat ja näytöt.³¹
- Järjestäjät voisivat sitouttaa haavoittuvaset ja marginalisoidut ryhmät priorisoimalla saavutettavia tapahtumapaikkoja ja verkkokanavia dialogien järjestämisessä ja niistä tiedottamisessa. Tämä koskee myös selkokielen käyttöä.

Sitoumus 2.1 Tahattoman ja tahallisen väärän tiedon (misinformaation ja disinformaation) levittämisen ehkäiseminen asiantuntijuuden ja luotettavan tiedon avulla (valtiovarainministeriö)

Sitoumuksen koko kuvaus on luettavissa toimintaohjelman sitoumus 2.1 -kohdasta [täältä](#).

Konteksti ja tavoitteet:

Vaikka sitoumuksen otsikko viittaa misinformaatioon ja disinformaatioon, sen päätavoitteet liittyvät hallinnollisen tiedon julkisen saatavuuden ja avoimen datan julkaisemisen edistämiseen. Tiedon saatavuus, mukaan lukien avoimen hallinnon tiedot, on ollut toistuva painotusalue Suomen avoimen hallinnon toimintaohjelmissa. Neljännessä toimintaohjelmassa keskityttiin standardien ja ohjeistusten kehittämiseen avoimen datan laadun ja tietoportaalien käytettävyyden parantamiseksi osana EU:n vuoden 2019 avoimen datan direktiiviä (EU/2019/1024). Viides toimintaohjelma sisältää neljä jokseenkin erillistä aktiviteettilinjaa: 1) avoimen datan saatavuuden parantaminen kansalaisten keskuudessa hätätilanteissa, 2) julkisten hankintatietojen avaamisesta kunnissa ja uusilla hyvinvointialueilla, 3) yhteistyö muiden OECD-maiden kanssa maailmanlaajuisessa kamppailussa misinformaation ja disinformaation levittämistä vastaan ja 4) työpajat edellisen toimintaohjelman aikana tuotetun tekoälyn eettisen ohjeistuksen toimeenpanemiseksi julkishallinnossa. IRM:n analyysissä keskitytään kahteen ensimmäiseen aktiviteettiin, sillä näillä voidaan mahdollisesti edistää hallinnon avoimuutta kansalaisyhteiskuntaa koskevilla painotusalueilla.

Tietojen saatavuudesta poikkeustilanteissa käytiin kiivasta julkista keskustelua COVID-19-pandemian aikana vuonna 2020, kun kansanterveydestä vastaavat valtion virastot eivät kyenneet täysin vastaamaan kansalaisyhteiskunnan vaatimuksiin nähdä tietomallit ja lähdekoodit, joita hallitus käytti kriisin vastatoimien suunnittelussaan. Avoimen datan asiantuntijoiden mukaan julkisen sektorin haluttomuus julkaista tiedot saattoi johtua yksityisyydensuojaan ja tietoturvaan liittyvistä peloista, joita mahdollisesti arkaluontoisten tietojen avaaminen synnyttää.³² Venäjän täysimittainen hyökkäys Ukrainaan vuonna 2022 on myös kasvattanut turvallisuuspaineita avoimeen dataan liittyvässä keskustelussa.³³ Näistä taustatekijöistä johtuen viidennellä toimintaohjelmalla pyritään löytämään yhteisymmärrys julkishallinnon toimijoiden keskuudessa avoimuuden tärkeydestä ja sopivista tietojen avaamisen käytännöistä hätätilanteissa, jolloin avoimen hallinnon arvot täytyy sovittaa yhteen muiden poliittisten tavoitteiden, kuten kansallisen turvallisuuden kanssa.

Sitoumuksen tavoite julkisen sektorin hankintatietojen avaamisesta paikallisella tasolla jatkaa toisen ja kolmannen toimintaohjelman aikana toteutettua työtä julkisten hankintatietojen avaamiseksi. Kolmannen (2017–2019) toimintaohjelman ansiosta hallinto lanseerasi tutkiahankintoja.fi-verkkopalvelun, jossa kansalaiset pääsevät tarkastelemaan keskeisten valtion virastojen hankintatietoja ja voivat tutkia tietoja virasto-, toimittaja- ja hankintakategoriakohtaisesti. Avointa dataa on voinut tarkastella vuodesta 2016 lähtien yksittäisittäin ostolaskuittain.³⁴ IRM piti tätä huomattavana parannuksena julkisten hankintatietojen avoimuudessa kansalaisten suuntaan ja suositteli käytännön laajentamista julkisiin hankintatietoihin kunnallisella ja alueellisella tasolla.³⁵

Edellytykset tuloksille: Vaatimattomat

Open Data in Europe 2023 -raportin³⁶ ja OECD:n OURdata Index 2023:n³⁷ mukaan Suomi suoriutuu hyvin datan avoimuudessa. Suomi on tehnyt avoimeksi valtaosan taloudellisesti ja

yhteiskunnallisesti merkittävimmistä tietoaineistoista³⁸ ja ottanut nopeita edistysaskeleita kansallisen avoimen datan portaalin kehittämisessä.³⁹ Open Knowledge Finlandin (OKFI) Janne Peltolan mukaan to Suomi voisi kuitenkin tehdä enemmän päätöksenteon simulointimallien ja -algoritmien läpinäkyvyyden eteen.⁴⁰ Vaikka kansalaisjärjestöt tiedostavat kansallisen turvallisuuden merkityksen, ne kokevat tarpeellisesti kehittää yhteiskunnallista keskustelua hallinnon avoimuudesta arkaluontoisissa turvallisuusasioissa.⁴¹ Kansalaisjärjestöt uskovat, että hallinnon tulisi vähintään analysoida pandemian aikaisten tietojen avaamiseen liittyvistä kriittisistä keskusteluista saatuja oppeja.⁴²

Vaikka yhteisymmärrys ja yhteiset säännöt hallinnon datan avaamisesta hätätilanteissa ovat tärkeitä, sitoumus on epämääräinen viitattaessaan hallinnon pyrkimykseen järjestää 'monialaisia keskusteluita' ja kerätä parhaita käytäntöjä datan avaamisesta poikkeuksellisissa turvallisuustilanteissa. Koska sitoumuksesta puuttuvat tarkemmat tavoitteet, on vaikeaa arvioida, miten kaavailut keskustelut voisivat johtaa julkisella sektorilla laaja-alaiseen ymmärrykseen siitä, mitkä ovat sopivia tietojen avaamiskäytäntöjä hätätilanteissa ja miten parhaiden käytäntöjen kerääminen johtaisi niiden konkreettiseen soveltamiseen ja laaja-alaiseen noudattamiseen. Koska toimintaohjelmassa ei ole selkeää suunnitelmaa nykyisten käytäntöjen muuttamiseksi, sitoumuksen tulokset saattavat jäädä vaatimattomiksi.

Tavoite julkisen sektorin hankintatietojen avaamisesta kunta- ja hyvinvointialueetasolla sisältää samankaltaisia haasteita. Yhtäältä tämä on alue, jossa kansalaisyhteiskunnan edustajat näkevät huomattavia puutteita. Toisaalta sitoumus, kuten todettu, ei tarjoa selkeää etenemissuunnitelmaa datan avoimuuden mullistamiseksi kunnissa ja alueilla. Suomessa on hieman yli 300 kuntaa ja 21 hyvinvointialuetta, jotka vastaavat sosiaalisten, terveys- ja hätäpalveluiden järjestämisestä. Hyvinvointialueet ovat täysin valtionhallinnon rahoittamia, mutta itsevaltaisia päätöksenteossa. Janne Peltolan mukaan julkisten hankintojen tietojen avaaminen ei ole toistaiseksi ollut alueille etusijalla, ja yhteistyö alueiden kanssa työ tietojen avaamiseksi on yksi OKFI:n avainhankkeista vuodelle 2024.⁴³ Sosiaali- ja terveysalalla työskentelevät kansalaisjärjestöt arvostaisivat suuresti alueellisten hankintatietojen julkaisemista, sillä tämä auttaisi vertailemaan hankintoja palveluiden tuloksia vasten eri alueilla sekä määrittelemään kansalaisjärjestöjen osuuden julkisten palveluiden tarjoamisessa.⁴⁴ Koska alueet aloittivat työskentelyn vasta vuoden 2023 alussa eikä niillä ole aiempaa kokemusta hankinnoista, niillä on tulevana vuosina mahdollisuus luoda avoin hankintakulttuuri jo alusta alkaen.⁴⁵

Vuoden 2024 alusta lähtien hyvinvointialueet ja noin kymmenesosa Suomen kunnista eivät ole julkaisseet tietoja julkisista hankinnoista avoimen datan portaalissa.⁴⁶ Tämä viittaa aukkoon kansalaisten odotusten sekä tietojen julkaisemiseen liittyvien käytäntöjen välillä. Tietojen julkaisemiskäytäntöjen muuttaminen sadoissa erilaisilta pohjilta toimivissa hallintotahoissa edellyttäisi kuitenkin hyvin todennäköisesti kokonaisvaltaista ohjelmaa, jossa huomioidaan suurimmat esteet tietojen julkaisemiselle ja jolla rakennetaan kuntien ja alueiden kyvykkyyttä ja kiinnostusta tietojen avaamiseen liittyen.

Mahdollisuudet, haasteet ja suositukset toteutuksen aikana

Jotta hallinto saavuttaisi huomattavat tulokset, se voisi määritellä neljävuotiselle toimintaohjelmalle yksityiskohtaiset tavoitteet yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa. Kun tahtotila on selvä, voidaan kehittää tarkat mekanismit ja etenemissuunnitelmat tavoiteltujen muutosten saavuttamiseksi avoimen datan saatavuudessa hätätilanteissa sekä taloudellisessa

läpinäkyvyydessä. Edistääkseen yhtenäisiä tietojen julkaisemiskäytäntöjä hätätilanteissa hallinto voisi harkita, olisiko organisaatioille julkisella sektorilla hyödyllistä asettaa sitovia sääntöjä tarkkojen lakivelvoitteiden muodossa yleisemmän tietojen saatavuuteen liittyvän lainsäädännön lisäksi. Samalla hätätilanteiden monimutkaisuudesta ja arvaamattomuudesta johtuen 'pehmeämmät' suositukset ja parhaat käytännöt saattavat toimia paremmin ja joustavammin hallinnon läpinäkyvyyden edistämiseksi kriisitilanteissa, mikäli hallinto edistää vahvaa tietoisuutta suosituksista ja niiden noudattamisesta.

Hallinto voisi harkita seuraavia suosituksia sitoumuksen toteuttamisessa:

- Sisällyttäkää monipuolisesti näkökulmia (mukaan lukien avoimen datan asiantuntijat ja kansalaisyhteiskunta) keskusteluihin avoimen datan julkaisemisesta hätätilanteissa, jotta saavutetaan tasapaino avoimuuden ja kansallisturvallisuuteen liittyvien kysymysten välillä. Tavoitteena voisi olla pyrkiä laaja-alaisempaan yhteisymmärrykseen sidosryhmien keskuudessa avoimuuden tasosta ja tietojen julkaisemiskäytännöistä standardin mukaisesti.
- Mikäli keskustelut johtavat ei-sitovien suositusten tai ohjeistusten luomiseen, on tärkeää, että valtiovarainministeriö arvioi järjestelmällisesti, miten julkinen hallinto noudattaa ohjeistuksia sekä mahdollisten lisätoimenpiteiden tarpeellisuuden. Ministeriö voisi jakaa seurantansa tulokset kansalaisten kanssa keinona edistää tilivelvollisuuttaan. Ohjeistukset tulisi myös jakaa kansalaisille, jotta kansalaisyhteiskunnalla olisi käytössään työkalut, joilla edellyttää vaatimusten noudattamista.
- Hallinto voisi arvioida, mitä esteitä datan julkaisemiselle on sekä hätätilanteiden aikaisten tietojen että hankintatietojen julkaisemisessa julkisen sektorin organisaatioiden ja yksittäisten virkamiesten näkökulmasta (esim. laillisuuteen liittyvät tiedot, dataaidot, tekniset kyvykkyydet, henkilöstöresurssit jne.). Perusteellinen ymmärrys merkittävimmistä esteistä auttaisi hallintoa suunnittelemaan julkisen sektorin organisaatioille tukiohjelman, jonka avulla ne voivat toteuttaa sovittuja standardeja ja tietojen julkaisemisen parhaita käytäntöjä. Avoimen datan parissa työskentelevät kansalaisjärjestöt ehdottavat, että painotetaan läpinäkyvyyden tekemistä käytännöllisemmäksi virkamiehille – esimerkiksi yhteisillä infrastruktuureilla, joilla vähennetään hallinnollista taakkaa datan julkaisemisessa.⁴⁷
- Koska kunnilla ja hyvinvointialueilla voi olla vaihtelevat edellytykset tuottaa avointa dataa, ne voisivat hyötyä kokonaisvaltaisesta ohjelmasta, joka auttaisi julkaisemaan korkealaatuista hankintoihin liittyvää avointa dataa. Sen lisäksi että hallinto lisää tietoisuutta hankintatietoihin julkaisemisesta koskevista säännöistä ja standardeista, se voisi tarjota tarvittaessa tarkempia ohjeistuksia,⁴⁸ jakaa parhaita käytäntöjä, parantaa kapasiteettia räätälöidysti ja mahdollisesti antaa rahoitusta ja teknistä avustusta tietojen julkaisemisen esteiden vähentämiseksi.

Muut sitoumukset

Alla käsitellään muita sitoumuksia, joita IRM ei luokitellut lupaaviksi. Tämä arviointi tarjoaa suosituksia, joilla edistetään näihin sitoumuksiin perehtymistä ja niiden toteuttamista.

Kuten todettu, valtaosa toimintaohjelman sitoumuksista kuvaa pääasiallisia toimenpiteitä neljälle seuraavalle vuodelle, mutta niistä puuttuu välitavoitteet ja odotetut tulokset toimintaohjelman kauden päättämiseen mennessä. Vaikka kansalaisjärjestöakatemit (sitoumuksessa 2.2) ovat

tärkeitä kansalaisyhteiskunnalle⁴⁹ ja ovat saaneet myönteistä palautetta osallistujilta,⁵⁰ tavoitteet seuraavalle neljälle vuodelle ovat pääasiallisesti olemassa olevien käytäntöjen jatkaminen ja laajentaminen, joskin niissä ei tarkenneta laadullista muutosta hallinnon avoimuudessa, jota akatemit voisivat synnyttää. Ilman riittävää selkeyttä tavoitteissa ja niitä edistävissä aktiviteeteissa sitoumusten vaikutukset hallinnon avoimuudelle saattavat jäädä vajaiksi. Sidosryhmäfoorumi on alkanut määrittämään kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia mittareita sitoumusten tulosten arvioimiseen.⁵¹ Koska kyseessä on neljän vuoden toimintaohjelma, Suomen täytyy aikatauluttaa pakollinen päivitysjakso kahden vuoden kohdalle. IRM kehottaa hallintoa ja Sidosryhmäfoorumeita määrittelemään päivitysjakson aikana tarkempia tavoitteita vuodelle 2027 ja suunnittelemaan yksityiskohtaisemman toimintaohjelman odotettujen tulosten edistämiseksi.

Monet sitoumukset, joita ei ole arvioitu yksityiskohtaisesti, voisivat tuottaa arvokkaita tuloksia, jos niiden kunnianhimoisuutta kasvatettaisiin. Kansalaisjärjestöt pitävät esimerkiksi Sitoumusta 1.2 (Tuemme demokratiaa parantamalla kohtaaisia julkisissa palveluissa) alueeksi, jossa avoimen hallinnon kulttuuri voitaisiin jalkauttaa laaja-alaisesti virkamiesten keskuuteen, mukaan lukien ne kansalaisten kanssa suoraan tekemisissä olevat virkamiehet, jotka eivät usein miellä itseään 'demokraattista työtä' tekeviksi.⁵² Sitoumus kattaa käsikirjan sekä verkkomateriaalien julkaisemisen avoimen demokratian arvoista kanssakäymisessä kansalaisten kanssa. Lisäksi se sisältää e-kurssin selkokielen oppimisessa. Valtiovarainministeriö ei ole toistaiseksi määritellyt sitoumukselle selkeää tavoitetilaa.⁵³ Koska suhde demokratian vahvistamisen ja julkisia palveluita tarjoavien virkamiesten käytöksen välillä ei ole itsestäänselvä, sitoumusta hyödyttäisi 'muutoksen teoria' tai konseptuaalinen polku, jossa suunnitellaan, miten aktiviteetit ja tulokset tukevat muutoksia hallintokulttuurissa. Hallinto on määritellyt julkisille palveluille kvalitatiiviset mittarit, joilla arvioidaan sitoumuksen tuloksia. Hallinto aikoo paitsi arvioida kansalaisten tyytyväisyyttä julkisia palveluita kohtaan myös kohtaamisten laatua (kohtaaisia kansalaisten ja virkamiesten välillä sekä hallinnon reagoitavuuden tasoa) julkisten palveluiden tarjoamisessa sekä niiden vaikutusta kansalaisten luottamukseen hallintoa kohtaan.⁵⁴ Vaikka ei ole helppoa määritellä kausaalista suhdetta julkisten palveluiden kohtaamisten ja kansalaisten luottamusten välille⁵⁵, vuorovaikutusten laatua olisi hyvä arvioida. Hallinto voisi jatkossa:

- täydentää arviointiviitekehystä mittareilla, joilla arvioidaan muutoksia virkamiesten tietoisuudessa ja sitoutumisessa avoimen hallinnon arvoihin liittyen;
- analysoida, mitä mittareita kenties tarvitaan, jotta virkamiehet voivat tuoda oppeja käsikirjasta ja koulutuksista käytäntöön;
- keskustella, miten ideaa 'demokraattisista kohtaamisista' voisi soveltaa digitaalisiin julkisiin palveluihin, joita Suomen kansalaiset käyttävät enenevässä määrin.⁵⁶

⁵ Elina Henttonen, 2022, Poikkeusajan dialogit: Kriisiajan kokemukset ja kansallisen dialogin malli, Sitran selvityksiä 207, 2022, <https://www.sitra.fi/julkaisut/poikkeusajan-dialogit/>

⁶ Avoimen hallinnon kumppanuusohjelma, Finland Mid-Term Self-Assessment 2019–2023, <https://www.opengovpartnership.org/documents/finland-mid-term-self-assessment-2019-2023/>

⁷ Avoimen hallinnon kumppanuusohjelma, Avoin hallinto toimintaohjelma 2019–2023 (muokattu): https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2019/09/Finland_Action-Plan_2019-2023_FN.pdf

⁸ Open Government Partnership, Democratic Freedoms Learning Network, keskustelumustiinpanot, 13. joulukuuta 2022, <https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2023/01/Building-Dialogue-Between-Government-and-Civil-Society--Democratic-Freedoms-Learning-Network.pdf>

⁹ OECD, Government at a Glance: Country Notes, Finland, 30. kesäkuuta 2023, <https://www.oecd.org/publication/government-at-a-glance/2023/country-notes/finland-d1080a88>

¹⁰ OECD, Drivers of Trust in Public Institutions in Finland, Building Trust in Public Institutions, 2021, <https://doi.org/10.1787/52600c9e-en>

- ¹¹ OECD, Civic Space Scan of Finland, OECD Public Governance Reviews, 2021, https://www.oecd-ilibrary.org/governance/civic-space-scan-of-finland_f9e971bd-en
- ¹² Erätauko-säätiö, Mikä Erätauko?, <https://www.eratauko.fi/mika-eratauko/>
- ¹³ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.
- ¹⁴ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.
- ¹⁵ Kansalliset dialogit, <https://kansallisetdialogit.fi/>
- ¹⁶ Kansalliset dialogit, Demokratian puolustusdialogien yhteenveto – Kansanvallan vahvistaminen kuuluu kaikille, 2022, <https://kansallisetdialogit.fi/ajankohtaista/yhteenveto/demokratian-puolustusdialogien-yhteenveto-kansanvallan-vahvistaminen-kuuluu-kaikille/>
- ¹⁷ Kansalliset dialogit, Maahanmuuttodialogien loppuraportti, 2022, <https://kansallisetdialogit.fi/ajankohtaista/yhteenveto/maahanmuuttodialogien-loppuraportti-on-julkaistu/>
- ¹⁸ Sitra, Puolustusdialogien yhteenvedoista saatujen tietojen perusteella 2022, https://media.sitra.fi/app/uploads/2022/09/sitra-demokratian-puolustusdialogit_final.pdf; Suomen sisäministeriö, Maahanmuuttodialogit, 2023, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164696/SM_2023_9.pdf?sequence=1&isAllowed=y ja Kansalliset dialogit, Elämä epävarmuudessa, 2023, https://kansallisetdialogit.fi/wp-content/uploads/Elama-epavarmuudessa_kevaan-2023-kansallisten-dialogien-yhteenveto_SAAVUTETTAVA.pdf
- ¹⁹ Sitra, Puolustusdialogien yhteenvedoista saatujen tietojen perusteella https://media.sitra.fi/app/uploads/2022/09/sitra-demokratian-puolustusdialogit_final.pdf; Suomen sisäministeriö, Maahanmuuttodialogit, 2023, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164696/SM_2023_9.pdf?sequence=1&isAllowed=y ja Kansalliset dialogit, Elämä epävarmuudessa, 2023, https://kansallisetdialogit.fi/wp-content/uploads/Elama-epavarmuudessa_kevaan-2023-kansallisten-dialogien-yhteenveto_SAAVUTETTAVA.pdf
- ²⁰ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.
- ²¹ Riitta Kittilä (SOSTE), haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.
- ²² Elina Henttonen ja Kai Alhanen, Maahanmuuttodialogit: Moniäänistä keskustelua maahanmuuton arjesta ja politiikasta, sisäministeriön julkaisut, 2023, s. 54, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164696/SM_2023_9.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- ²³ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.
- ²⁴ Riitta Kittilä (SOSTE), haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.
- ²⁵ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.
- ²⁶ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.
- ²⁷ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.
- ²⁸ Elina Henttonen, Poikkeusajan dialogit: Kriisiajan kokemukset ja kansallisen dialogin malli, Sitran selvityksiä 207, s. 38-40, 2022, <https://www.sitra.fi/julkaisut/poikkeusajan-dialogit/>
- ²⁹ Viidennen toimintaohjelman arviointisuunnitelma, https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/12/Arvioinnin-suunnitelma_Viides-toimintaohjelma.pdf
- ³⁰ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.
- ³¹ Open Knowledge Finland, Lausunto – Avoimen hallinnon viides toimintaohjelma, 23. elokuuta 2023, <https://www.ok.fi/fi/2023/11/23/lausunto-avoimen-hallinnon-v-toimintaohjelma/>
- ³² Avoimen hallinnon kumppanuusohjelma, Suomen suunnitteluraportti 2019–2023, https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2020/11/Finland_Design_Report_2019-2023_FIN_for-public-comment.pdf
- ³³ Riitta Kittilä (SOSTE), haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.
- ³⁴ Tutkihankintoja.fi-palvelun data, avoimen datan portaali, <https://www.avoindata.fi/data/fi/dataset/tutkihankintoja-data>
- ³⁵ Avoimen hallinnon kumppanuusohjelma, Suomen toimeenpanoraportti 2017-2019, https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2020/03/Finland_Implementation_Report_2017-2019_FN_for-public-comment.pdf
- ³⁶ Euroopan unioni, Open Data in Europe 2023, <https://data.europa.eu/en/publications/open-data-maturity/2023>
- ³⁷ OECD Open, Useful and Re-usable data (OURdata) Index 2023, https://www.oecd-ilibrary.org/governance/2023-oecd-open-useful-and-re-usable-data-ourdata-index_a37f51c3-en
- ³⁸ OECD iLibrary, 2023 OECD Open, Useful and Re-usable data (OURdata) Index, https://www.oecd-ilibrary.org/governance/2023-oecd-open-useful-and-re-usable-data-ourdata-index_a37f51c3-en
- ³⁹ Euroopan unioni, Open Data in Europe 2023, <https://data.europa.eu/en/publications/open-data-maturity/2023>
- ⁴⁰ Janne Peltola (Open Knowledge Finland), yhteydenpito IRM:n kanssa, 22. joulukuuta 2023.
- ⁴¹ Open Knowledge Finland, Lausunto – Avoimen hallinnon V toimintaohjelma, 23. elokuuta 2023, <https://www.ok.fi/fi/2023/11/23/lausunto-avoimen-hallinnon-v-toimintaohjelma/>
- ⁴² Riitta Kittilä (SOSTE), haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.
- ⁴³ Janne Peltola (Open Knowledge Finland), yhteydenpito IRM:n kanssa, 22. joulukuuta 2023.

⁴⁴ Riitta Kittilä (SOSTE), haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.

⁴⁵ Neumann, Georg. “Finland’s Hansel creates a digital trail of state spending”, Open Contracting Partnership, 27. huhtikuuta 2023, <https://www.open-contracting.org/2023/04/27/finlands-hansel-creates-a-digital-trail-of-state-spending/>

⁴⁶ Avoindata.fi, <https://www.avoindata.fi/data/fi/search?q=ostolasku> (haettu 2. tammikuuta 2024).

⁴⁷ Janne Peltola (Open Knowledge Finland), yhteydenpito IRM:n kanssa, 22. joulukuuta 2023.

⁴⁸ Kuntaliitto on jo julkaissut perusohjeistuksen kunnille ostolaskujen avaamisesta vuonna 2021: Haapalehto, S., Kettunen, E., Vaine, J., ja Ylitalo, M-L. “Kuntien ja kuntayhtymien ostolaskudatan avaamisen ohje”, <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2021/2112-kuntien-ja-kuntayhtymien-ostolaskudatan-avaamisen-ohje>.

⁴⁹ Riitta Kittilä (SOSTE), haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.

⁵⁰ Pauliina Pussinen (valtiovarainministeriö), yhteydenpito IRM:n kanssa, 15. joulukuuta 2023.

⁵¹ Arviointisuunnitelma, https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/12/Arvioinnin-suunnitelma_Viides-toimintaohjelma.pdf

⁵² Riitta Kittilä (SOSTE), haastattelu IRM:n kanssa, 20. joulukuuta 2023.

⁵³ Katju Holkeri (valtiovarainministeriö), haastattelu IRM:n kanssa, 27. marraskuuta 2023.

⁵⁴ Viidennen toimintaohjelman arviointisuunnitelma, https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/12/Arvioinnin-suunnitelma_Viides-toimintaohjelma.pdf

⁵⁵ Steven Van de Walle & Geert Bouckaert (2003) Public Service Performance and Trust in Government: The Problem of Causality, International Journal of Public Administration, 26:8-9, 891-913, DOI: 10.1081/PAD-120019352.

⁵⁶ Euroopan komissio, Digitaalitalouden ja yhteiskunnan indeksi (DESI) 2021: Suomi, <https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/80584>

Osio III. Metodologia ja IRM:n mittarit

Tällä arvioinnilla ei pyritä tuottamaan arvostelua. Sen tarkoitus on tuottaa nopea, itsenäinen ja tekninen arvio toimintaohjelman ominaisuuksista, vahvuuksista ja haasteista, joita IRM:n mukaan edellytetään vahvempaan toteutusprosessiin. IRM painottaa sitoumuksia, joilla on suurimmat edellytykset tulosten saavuttamiselle, suuri tärkeys maan sidosryhmille tai kansallisen avoimen hallinnon ympäristössä tai yhdistelmä näitä tekijöitä.

IRM:n kolme tuotetta kansallisen toimintaohjelman syklin aikana ovat:

- **Yhteisluomisen ohjeistus:** Ytimekäs ohjeistus, jossa korostetaan edellisten IRM-raporttien oppeja maakohtaisen Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman prosessin, toimintaohjelman suunnittelun ja yleisen oppimisen tueksi.
- **Toimintaohjelman arviointi:** Tekninen arviointi toimintaohjelman ominaisuuksista, vahvuuksista ja haasteista, joita IRM:n mukaan vaaditaan vahvempaan toteutusprosessiin.
- **Tulosraportti:** Yleinen arviointi toteutuksesta, jossa keskitytään päätöksentekoon liittyviin tuloksiin ja muutostapoihin. Siinä myös tarkastellaan avoimen hallinnon kumppanuusohjelman sääntöjen noudattamista ja pidemmän aikavälin oppimista.

Toimintaohjelman arvioinnissa IRM noudattaa suodatus- ja klusterointiprosessia tunnistaakseen lupaavat uudistukset tai sitoumukset:

- 1. vaihe:** Määritellä, mikä on arvioitavissa sen perusteella, miten sitoumuksen todennettavuus on kuvattu toimintaohjelmassa.
- 2. vaihe:** Määritellä, sisältääkö sitoumus avoimen hallinnon näkökulman. Onko se relevantti Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman arvojen kannalta?
- 3. vaihe:** Arvioikaa sitoumukset, jotka ovat todennettavissa ja joilla on avoimen hallinnon näkökulma, jotta tunnistatte, tarvitseeko tiettyjä sitoumuksia klusteroida. Sitoumukset, joissa on sama poliittinen tavoite tai jotka tukevat samaa uudistusta tai poliittista aihetta tulisi klusteroida. Klusteroitujen sitoumusten edellytykset tuloksille tulisi arvioida kokonaisuutena. IRM:n henkilöstö noudattaa seuraavia vaiheita sitoumusten klusteroimisessa:
 - a. Määritellä kattotason teemat. Jos toimintaohjelmaa ei ole jo ryhmitelty teemoittain, IRM:n henkilöstö saattaa hyödyntää Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman temaattisten merkintöjen viitekehystä.
 - b. Arvioikaa sitoumusten tavoitteet, jotta tunnistetaan samoihin poliittisiin aiheisiin pureutuvat tai samoja laajempia toimintaperiaatteita tai uudistuksia tukevat sitoumukset.
 - c. Jaotella sitoumukset tarvittaessa klustereihin. Sitoumukset on kenties jo ryhmitelty toimintaohjelmassa tiettyjen politiikka-alueiden tai hallinnon uudistusten alle.
- 4. vaihe:** Arvioikaa klusteroitujen tai yksittäisten sitoumusten edellytykset tuloksille.

Suodatus on sisäinen prosessi. Tiedot yksittäisistä sitoumuksista ovat löydettävissä Liitteestä 1. Lisäksi IRM todentaa tämän tuotteen sisäisessä arviointiprosessissa löydösten paikkansapitävyyden ja kerää lisää näkemyksiä vertaisarviointien, tarvittaessa Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman tukiyksikön palautteen, maakohtaisten sidosryhmien

haastatteluiden ja todentamisen, ulkoisen asiantuntijan arvioinnin ja IRM:n kansainvälisten asiantuntijoiden paneelin (IEP) avulla.

Kuten kuvattiin aiemmin, IRM hyödyntää tässä arvioinnissa **kolmea mittaria**:

I. Todennettavuus

- **Kyllä, tarpeeksi yksityiskohtainen arvioitavaksi:** Kuten toimintaohjelmassa todetaan, mainitut tavoitteet ja ehdotetut toimenpiteet ovat riittävän selkeitä ja sisältävät objektiivisesti todennettavissa olevat aktiviteetit toteutuksen arvioimiseksi.
- **Ei, ei ole tarpeeksi yksityiskohtainen arvioitavaksi:** Kuten toimintaohjelmassa todetaan, mainituista tavoitteista ja ehdotetuista toimenpiteistä puuttuu selkeys, eivätkä ne sisällä selkeästi todennettavia aktiviteetteja toteutuksen arvioimiseksi.
- Sitoumuksia, jotka ei ole todennettavissa, eivät ole luokiteltu arvioitaviksi, eikä niiden kohdalla toteuteta lisäarviointeja.

II. Avoimen hallinnon näkökulma

Tällä mittarilla määritellään, liittyykö sitoumus avoimen hallinnon arvoihin eli läpinäkyvyyteen, kansalaisten osallisuuteen tai julkiseen tilivelvollisuuteen sen mukaan kuin on määritelty avoimen hallinnon julistuksessa (Open Government Declaration) ja Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman hallintojärjestyksessä (OGP Articles of Governance) seuraavien suuntaa antavien kysymysten avulla. Sitoumusekstin yksityiskohtaisen tarkastelun perusteella IRM määrittelee ensimmäiseksi, sisältääkö sitoumus avoimen hallinnon näkökulman:

- **Kyllä/Ei:** Pyrkiikö sitoumus tekemään jostakin politiikka-alasta, laitoksesta tai päätöksentekoprosessista läpinäkyvämmän tai osallistavamman tai enemmän tilivelvollisen kansalaisten suuntaan?

IRM hyödyntää hallintojärjestyksessä olevia Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman arvoja. Lisäksi jokaista Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman arvoa voidaan käyttää viitteenä, kun pyritään tunnistamana tietty avoimen hallinnon näkökulma sitoumusanalyysissä:

- **Läpinäkyvyys:** Aikooko hallinto jakaa enemmän tietoa, parantaa laillisia tai laitosten viitekehyksiä varmistaakseen oikeuden tietoon, parantaakseen kansalaisille jaettujen tietojen laatua tai kehittääkseen hallinnon päätöksentekoprosessien tai laitosten läpinäkyvyyttä?
- **Kansalaisten osallisuus:** Aikooko hallinto luoda tai kehittää mahdollisuuksia, prosesseja tai mekanismeja kansalaisille päätöksistä tiedottamiseen tai niihin osallistamiseen? Aikooko hallinto luoda, mahdollistaa tai kehittää osallistavia mekanismeja vähemmistöille tai aliedustetuille ryhmille? Aikooko hallinto mahdollistaa laillisen ympäristön, jossa taataan kokoontumisvapaus, yhdistymisvapaus ja rauhanomaiset mielenosoitukset?
- **Julkisten toimijoiden tilivelvollisuus:** Aikooko hallinto luoda tai kehittää mahdollisuuksia asettaa virkamiehet vastuuseen toiminnastaan? Aikoo hallinto mahdollistaa lailliset, poliittiset tai institutionaaliset viitekehykset virkamiesten tilivelvollisuuden edistämiseksi?

III. Edellytykset tuloksille

IRM muokkasi tätä mittaria, johon viitattiin aiemmin "mahdollisen vaikutuksen" mittarina, ottaakseen huomioon palautteen, jonka IRM sai Avoimen hallinnon kumppanuusohjelma - yhteisöltä päivitysvaiheen konsultaatioprosessissa. Uuden tuloksiin suuntautuneen, IRM:n tuotteita painottavan strategisen painotusalueen myötä IRM muokkasi mittaria määritelläkseen odotetut tulokset ja edellytykset, jotka todennettaisiin IRM:n tulosraportissa toteutuksen jälkeen. Kun otetaan huomioon tämän toimintaohjelman arvioinnin tavoitteet, arviointi kertoo ainoastaan sen, mitä edellytyksiä sitoumuksella on sen aikaisessa vaiheessa merkittäville tuloksille sen perusteella, miten se on toimintaohjelmassa muotoiltu eikä vastaavan politiikka-alan tilanteen mukaisesti.

Mittarin skaala on määritelty seuraavasti:

- **Epäselvät:** Sitoumuksella pyritään jatkamaan olemassa olevia käytäntöjä tämänhetkisten lakien, vaatimusten tai toimintaperiaatteiden mukaisesti ilman osoitusta lisäarvosta tai suuremmasta avoimen hallinnon lähestymistavasta suhteessa olemassa oleviin käytäntöihin.
- **Vaatimattomat:** Myönteinen, joskin yksittäinen aloite prosessien, käytäntöjen tai päätösten muuttamiseksi. Sitoumus ei johda sitoviin tai institutionaalisen tason muutoksiin hallinnossa tai politiikka-alaa hallinnoivissa laitoksissa. Esimerkkejä ovat työkalut (esim. sivustot) tai tietojulkaisut, koulutukset tai pilottihankkeet.
- **Huomattavat:** Mahdollisesti käänteentekevä käytäntöjen, politiikkalinjausten tai sellaisten laitosten kohdalla, jotka hallinnoivat politiikka-alaa, julkista sektoria tai kansalaisten ja valtion välistä suhdetta. Sitoumus synnyttää sitovia ja institutionaalisia muutoksia hallinnon eri tasoilla.

Tämän arvioinnin toteutti IRM yhteistyössä Maarja Oleskin kanssa, ja sen on arvioinut ulkupuolinen asiantuntija Ernesto Velasco. IRM:n metodologiaa, tuotteiden laatua ja arviointiprosessia valvoo IRM:n kansainvälisten asiantuntijoiden paneeli (IEP). Lisätietoja on löydettävissä IRM:ää esittelevästä osiosta Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman sivustolla.⁵⁷

⁵⁷ IRM:n esittely: <https://www.opengovpartnership.org/irm-guidance-overview/>

Liite 1. Sitoumukset sitomusdatan mukaan⁵⁸

Sitoumus 1.1: Osallisuuden, yhteisymmärryksen ja näyttöön perustuvan päätöksenteon vahvistaminen dialogien avulla

- Todennettavissa: Kyllä
- Sisältääkö avoimen hallinnon näkökulman? Kyllä
- Edellytykset tuloksille: Vaatimattomat

Sitoumus 1.2: Demokratian tukeminen parantamalla kohtaamisia julkisissa palveluissa

- Todennettavissa: Kyllä
- Sisältääkö avoimen hallinnon näkökulman? Kyllä
- Edellytykset tuloksille: Vaatimattomat

Sitoumus 2.1: Tahattoman ja tahallisen väärän tiedon (misinformaation ja disinformaation) levittämisen ehkäiseminen asiantuntijuuden ja luotettavan tiedon avulla

- Todennettavissa: Kyllä
- Sisältääkö avoimen hallinnon näkökulman? Kyllä
- Edellytykset tuloksille: Vaatimattomat

Sitoumus 2.2: Avoimen hallinnon kansalaisjärjestöakatemian toimintamallin toteuttaminen valtakunnallisesti ja alueellisesti

- Todennettavissa: Kyllä
- Sisältääkö avoimen hallinnon näkökulman? Kyllä
- Edellytykset tuloksille: Vaatimattomat

Sitoumus 3.1: Avoimen hallinnon hyvien käytäntöjen jakamisen tehostaminen

- Todennettavissa: Kyllä
- Sisältääkö avoimen hallinnon näkökulman? Kyllä
- Edellytykset tuloksille: Vaatimattomat

Sitoumus 3.2: Avoin demokratia -verkoston lanseeraaminen

- Todennettavissa: Kyllä
- Sisältääkö avoimen hallinnon näkökulman? Kyllä
- Edellytykset tuloksille: Vaatimattomat

⁵⁸ Toimituksen huomiot:

1. Klusteroitujen sitoumusten edellytykset tuloksille arvioidaan yksittäisten sitoumusten sijaan klusteritasolla.
2. Sitoumusten lyhennetyt nimet on saatettu muuttaa tiiviimmiksi. Sitoumustekstit ovat luettavissa kokonaisuudessaan Suomen toimintaohjelmasta: <https://www.opengovpartnership.org/documents/finland-action-plan-2023-2027/>

Liite 2: Toimintaohjelman yhteisluominen

Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman jäsenmaita kehoitetaan noudattamaan täysin kumppanuusohjelman osallistumisen ja yhteisluomisen standardeja, jotka astuivat voimaan 1. tammikuuta 2022.⁵⁹ IRM arvioi niitä maita, jotka ovat jättäneet toimintaohjelman vuodesta 2022 lähtien, päivitettyjen standardien mukaisesti. Taulukko 2:ssa linjataan, miten laajasti maiden osallistumisen ja yhteisluomisen käytännöt noudattavat toimintaohjelman kehittämisjaksoon sovellettavia minimivaatimuksia.

Avoimen hallinnon kumppanuusohjelma on asettanut 24 kuukauden jatkoajan, joka mahdollistaa reilun ja läpinäkyvän siirtymän päivitettyihin standardeihin. Toimintaohjelmat, jotka on luotu yhdessä ja jätetty 31. joulukuuta 2023 mennessä kuuluvat jatkoajan piiriin. IRM aikoo arvioida, miten maat ovat linjassa standardien ja niiden minimivaatimusten kanssa.⁶⁰ Maiden katsotaan toimivan prosessinvastaisesti kuitenkin ainoastaan silloin, kun ne eivät noudata minimivaatimuksia vuonna 2024 ja sen jälkeen luoduissa toimintaohjelmissa.

On huomionarvoista, että Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman käsikirjan mukaan neljän vuoden toimintaohjelmia noudattavien maiden on toteutettava päivitysjakso kahden vuoden kohdalla. Maiden odotetaan noudattavan minimivaatimuksia 3.1 ja 4.1 päivitysprosessin aikana.⁶¹ IRM:n arvio päivitysprosessista liitetään tulosraporttiin.

Taulukko 2. Minimivaatimusten noudattaminen

Minimivaatimus	Noudatettu yhteisluomisessa?	Noudatettu toteutuksessa?
Tilaa dialogille: Sidosryhmäfoorumin edellinen kokoonpano (avoimen hallinnon työryhmä) kokoontui neljä kertaa yhteisluomisjakson aikana (joulukuusta 2022 syyskuuhun 2023). ⁶² Sidosryhmäfoorumin säännöt ja toimeksianto ovat julkaistu valtiovarainministeriön sivustolla. ⁶³ Hallinto uusi sidosryhmäfoorumin toimeksiannon ja asetti uuden kokoonpanon vuosille 2023–2027 16. marraskuuta 2023. ⁶⁴	Kyllä	<i>Arvioidaan tulosraportissa</i>
2.1 Avoimen hallinnon kumppanuusohjelma -sivusto: Hallinnolla on erillinen verkkosivusto, josta kansalaiset pääsevät lukemaan Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman toimintaohjelmat ⁶⁵ ja uusimman toimintaohjelman. ⁶⁶	Kyllä	<i>Arvioidaan tulosraportissa</i>
2.2 Aineistopankki: Avoimen hallinnon kumppanuusohjelmalle omistettu sivusto kattaa sitoumuksista ja asiakirjoista koostuvan aineistopankin, joka sisältää tiedot viidennen toimintaohjelman yhteisluomisesta ⁶⁷ sekä neljännen toimintaohjelman toteutuksesta (2019–2023). ⁶⁸ Aineistopankki päivitettiin yli kaksi kertaa vuonna 2023, mutta tietoja neljännen toimintaohjelman toteuttamisesta ei ole päivitetty tammikuuhun 2024 mennessä. ⁶⁹	Kyllä	<i>Arvioidaan tulosraportissa</i>
3.1 Ennakoilmoitus: Valtiovarainministeriö julkaisi tiedot tulevista osallistumismahdollisuuksista monta viikkoa etukäteen kuukausittaisissa uutiskirjeissään koko yhteisluomisprosessin ajan. ⁷⁰	Kyllä	<i>Arvioidaan tulosraportissa</i>
3.2 Kontakointi: Valtiovarainministeriö järjesti lukuisia tapahtumia ja tapaamisia kerätäkseen sidosryhmiltä näkemyksiä toimintaohjelmaan. ⁷¹	Kyllä	Ei sovellettavissa

<p>3.3 Palautemekanismi: Valtiovarainministeriö järjesti kymmeniä tapahtumia, tapaamisia ja julkisia kommenttikierroksia joulukuun 2022 ja elokuun 2023 välillä kerätäkseen sidosryhmiltä näkemyksiä ja palautetta toimintaohjelmasta. Tapahtumat joko omistettiin täysin toimintaohjelman yhteisluomiselle tai ne olivat osa muita aiheen kannalta relevantteja tapahtumia, kuten kansalaisjärjestöakatemoita.⁷² Näkemyksiä antaneisiin sidosryhmiin kuuluivat kansalaisjärjestöt, jotka työskentelevät mm. ihmisoikeuksien, nuorten, pakolaisten, romaniyhteisöjen, terveyden ja ympäristön parissa.⁷³</p>	Kyllä	Ei sovellettavissa
<p>4.1 Perusteltu vastaus: Sidoryhmien näkemykset on tiivistetty muistiinpanoihin, jotka ovat luettavissa Avoimen hallinnon kumppanuusohjelman aineistopankista.⁷⁴ Hallinto julkaisi toimintaohjelmasta muutoksia korostavan version syyskuun 2023 julkisen kommenttikierroksen jälkeen.⁷⁵</p>	Kyllä	<i>Arvioidaan tulosraportissa</i>
<p>5.1 Avoin toteutus: IRM aikoo arvioida, järjestettiin kansalaisyhteiskunnan sidoryhmien kanssa tapaamisia, joissa esiteltiin toteutuksen tuloksia ja mahdollistettiin kansalaisyhteiskunnalle tulosraportin kommentointi.</p>	Ei sovellettavissa	<i>Arvioidaan tulosraportissa</i>

⁵⁹ 2021 OGP Participation and Co-Creation Standards: <https://www.opengovpartnership.org/ogp-participation-co-creation-standards/>

⁶⁰ IRM Guidelines for the Assessment of Minimum Requirements: <https://www.opengovpartnership.org/documents/irm-guidelines-for-the-assessment-of-minimum-requirements/>

⁶¹ OGP National Handbook 2022, Osio 2.3: <https://www.opengovpartnership.org/documents/ogp-national-handbook-rules-and-guidance-for-participants-2022/>

⁶² Valtiovarainministeriö, Avoimen hallinnon työryhmä 2019-2023, <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM153:00/2019>

⁶³ Valtiovarainministeriö, Avoimen hallinnon työryhmä 2019-2023, <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM153:00/2019>

⁶⁴ Valtiovarainministeriö, Avoimen hallinnon työryhmä 2023-2027, asettamispäätös, 16. marraskuuta 2023 (jaettu sähköpostitse IRM:lle, 28. marraskuuta 2023).

⁶⁵ Avoin hallinto, <https://avoinhallinto.fi>

⁶⁶ Avoimen hallinnon 5. kansallinen toimintaohjelma 2023-2027, <https://avoinhallinto.fi/toimintaohjelmat/>

⁶⁷ Avoimen hallinnon 5. kansallinen toimintaohjelma 2023-2027, <https://avoinhallinto.fi/toimintaohjelmat/>

⁶⁸ Avoimen hallinnon IV toimintaohjelman toimeenpano, <https://avoinhallinto.fi/toimeenpano/>

⁶⁹ Avoimen hallinnon IV toimintaohjelman toimeenpano, <https://avoinhallinto.fi/toimeenpano/>

⁷⁰ Avoin hallinto, Uutisarkisto, 2023, <https://avoinhallinto.fi/2023/>

⁷¹ Miten avoimen hallinnon viides toimintaohjelma on laadittu? Avoin hallinto: toimintaohjelma 2023-2027, s. 10,

https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/10/Avoin-hallinto_-_V-toimintaohjelma_01102023-1.pdf

⁷² Miten avoimen hallinnon viides toimintaohjelma on laadittu? Avoin hallinto: toimintaohjelma 2023-2027, s. 10,

https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/10/Avoin-hallinto_-_V-toimintaohjelma_01102023-1.pdf

⁷³ Muistio: Mitä kuulumme? Koonti Avoimen hallinnon V kansallisen toimintaohjelman laadintaprosessin aikana käydyistä keskusteluista, 9. toukokuuta 2023, https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/05/Mita-kuulumme_muistio_2023.pdf

⁷⁴ Muistio: Mitä kuulumme? Koonti Avoimen hallinnon V kansallisen toimintaohjelman laadintaprosessin aikana käydyistä keskusteluista, 9. toukokuuta 2023, https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/05/Mita-kuulumme_muistio_2023.pdf

⁷⁵ Avoin hallinto: Toimintaohjelma 2023-2027, 27. syyskuuta 2023, https://avoinhallinto.fi/assets/files/2023/10/Avoin-hallinto_-_V-toimintaohjelma_muutokset-vs-lausuntokierros-1.pdf